

סדר ראש השנה

צהו סדר ראש השנה? (רצוי לקרוא לפני כניסת החג)

ראש השנה כשמו כן הוא: החג המציין את יום פתיחת השנה העברית. ראש השנה הוא גם יום הדין, שבו נקבע גורלה של האנושות כולה לשנה הקרובה.

למרות האווירה הרצינית נהוג לערוך בראש השנה ארוחות חגיגיות ולהרבות באיחולים, בכדי לשמוח ולקוות לשנה טובה יותר. עמותת "צהר" שמחה להציג לפניכם את "סדר ליל ראש השנה" שבמשך הדורות היה לאחד מהטקסים העיקריים שמאפיינים את שולחן החג היהודי בערב ראש השנה.

בדפים הבאים תמצאו את הקידוש, הברכות והפסוקים שנאמרים. כמו כן צירפנו מספר חידות לילדים והסברים קצרים. חשוב לציין כי את המאכלים השונים יש להכין לפני כניסת החג.

באיחולי שנת שלום של בשורות טובות ונחמות,
עמותת צהר.

קידוש לערב ראשון של ראש השנה

קידוש היא ברכה קצרה הנאמרת על כוס יין בשבתות ובחגים. הקידוש בליל השבת או החג הוא הקידוש העיקרי, ומשמעותו תקפה לגבי כל השבת או החג. במרכזו של הקידוש ברכה מיוחדת על קדושת היום, הכוללת תמיד את הזכרת יציאת מצרים שמהווה נקודת ציון להתהוותו של עם ישראל כאומה, ובשבת גם את בריאת העולם שנברא בששה ימים שהשבת באה בסופם.

השנה חל ערב ראשון של ראש השנה בערב שבת ולכן מתחילים את הקידוש בפסוקים הנאמרים בקידוש של כל שבת. לאחר פסוקים אלו מגיע הנוסח המיוחד הנאמר בראש השנה

יום השישי ויכלו השמים והארץ וכל צבאם:
ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה:
וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה:
ויברך אלהים את-יום השביעי ויקדש אתו,
כי בו שבת מכל-מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

סברי מרגן ורבנו ורבתי:
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנו מכל עם, ורוממונו מכל לשון, וקדשנו במצותיו. ותתנו לנו ה' אלוהינו באהבה את יום השבת הזה ואת יום הזכרון, יום זכרון תרועה באהבה מקרא קדש, זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים, ודברך אמת וקים לעד.
ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ, מקדש השבת וישראל ויום הזכרון:

מברכים גם את ברכת שהחיינו המהווה ברכת הודיה לבורא עולם על כך שזכינו להגיע במחזור הזמן למועד המיוחד והמסוים הזה. את ברכת שהחיינו מברכים בכל המועדים וכן באירועים מיוחדים וכן בכל פעם שאוכלים פרי בפעם הראשונה באותה שנה.

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה:

לפני אכילת לחם או חלה נוהגים ליטול את הידיים ומכרכים על הנטילה:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים:

נהגו בחלק מקהילות ישראל לאפות לראש השנה חלות סיוחדות ולהוסיף לעיסה שלהן צימוקים ושקדים רמז לשנה מתוקה. ברוב המקומות נהגו לקלוע את החלה בצורת עגול שמסמל מחזוריות ואת מעגל השנה. בחלק מהקהילות נהגו להוסיף צורת סולם בראש החלה, רמז לתקווה והרצון שתפילות היום הקדוש יעלו השמימה כמו היו על סולם.

מכרכים על החלות:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, המוציא לחם מן הארץ:

סיוני ראש השנה

בכל שנה בערב הראשון של ראש השנה נהגו לאכול לפני הארוחה מאכלים שמסמלים תקוות ובקשות לקראת השנה החדשה. בעדות השונות ישנם מנהגים שונים בנוגע לטיבם של אותם מאכלים המכונים "סימנים". ה"סימנים" המובאים לעיל הם אלו שהתקבלו ברוב קהילות ישראל אולם ישנם גם מנהגים אחרים. כך למשל יש הנוהגים לאכול במקום ראש של דג דווקא ראש של כבש. יש הנוהגים לאכול בערב זה ריאה, חבושים וגם סומסום. מנהג נוסף קשור בטבילת החלה בסוכר או בדבש כרמז למתיקותה של השנה החדשה. כדאי להפוך את מנהג ה"סימנים" לחוויה. אין מניעה להוסיף סימנים ואיחולים משלכם. ניתן גם לשתף את הילדים ולהכין איתם סימנים ואיחולים משלהם לפני החג.

מדוע זהו הסדר שבו אוכלים את ה"סימנים"?

סדר אכילת ה"סימנים" קשור בהלכה הקובעת קדימות בברכות (איזו ברכה יש לברך קודם). בהלכה נקבע כי פירות שגדלו על העץ קודמים בברכה לפירות וירקות שגדלים על הארץ ושברכתם "בורא פרי האדמה". הסיבה לכך שפותחים בתמר וברימון ולא בתפוח קשורה בכך שהשניים הראשונים שייכים לשבעת המינים שבהם נשתבחה ארץ ישראל ולכן הם קודמים באכילה.

האם חייבים לאכול את ה"סימנים"?

לא. ה"סימנים" הם סמל ורמז בלבד. מי שאיננו מעוניין לאכול "סימן" כל-שהוא לא חייב (אבל כמובן שגם איננו מברך). יחד עם זאת אין שום מניעה לומר את נוסח האיחול ("יהי רצון ש...") הנאמר בדרך כלל יחד עם אכילת ה"סימן".

תמר

התמר הוא אחד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל כפי שנאמר בפסוק: "ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש" (דברים פרק ח', ח). ה"דבש" המוזכר בסוף הפסוק הוא דבש התמר ולא דבש הדבורים המוכר לנו כיום.

יש לאחוז את התמר כיד ולברך:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, בורא פרי העץ

לאחר שאכל מעט מהתמר יאמר:

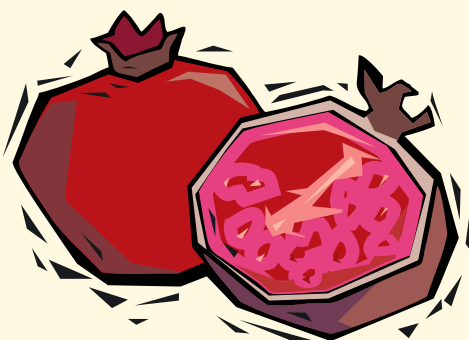
יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו ש'תמו' אויבנו ושנאינו וכל מבקשי רעתנו:

רימון

גם הרימון שייך לשבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ. הרימון מוזכר מספר פעמים בתנ"ך, בדרך כלל בהקשרים של יופי וברק יוצא דופן ("כפלח הרימון רקתך", שיר השירים). מעילו של הכהן הגדול בבית המקדש היה מעוטו אף הוא ברימוני זהב בשוליו. התורה בספר שמות בפרק כ"ח מתארת את מלאכת המחשבת שבה עוטר המעיל ברימונים ופעמוני זהב. חכמים המשילו את האנשים המלאים במצוות ואת לומדי התורה לרימון המלא גרגרים. במסורת היהודית נהוג לאמר כי ברימון ישנם 613 גרעינים כמניין תרי"ג המצוות שבתורה. זו גם הסיבה בגללה אומרים בראש השנה בעת אכילת הרימון כי אנו רוצים ש"ירבו זכויותינו כרימון".

טועמים סגרגרי הרימון ואומרים:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שנהיה מלאים מצות כ'רמון':

קָרָא (דלעת)

הסיבה בגללה אוכלים בערב ראש השנה דלעת קשורה בשמה הארמי - קָרָא - המזכיר מצד אחד את הפועל "לקרוע" ומאידיך את הפועל "לקרוא". ההקשר נמצא בבקשה שה' יקרע את גזר דיננו הרע ויקראו לפניו אך ורק מעשינו הטובים.

טועמים מעט קרא מברכים ומיד אוכלים:

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה:

לאחר שטעמנו מהקרא אומרים:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּקַרֵּעַ רַע גְּזֵר דִּינֵנוּ, וְיִקְרָאוּ לְפָנֶיךָ מַעֲשֵׂינוּ הַטּוֹבִים.

רוּבִיא (שעועית בתרפיל)

השעועית המכונה בארמית רוביא מסמלת בשמה את המילה "ריבוי", וכך גם הגרגירים הרבים שבתוכה וזאת גם הסיבה שבגללה היא נבחרה להיות אחת מסימני ליל ראש השנה.

טועמים מעט רוביא ואומרים:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּרְבּוּ זְכוּתֵנוּ וְתִרְבֶּה הַבְּרָכָה בְּכָל עַמְלָנוּ:

כֶּרְתִי (כרישה)

הכרישה הדומה בצורתה לבצל הירוק מכונה בארמית כרתי ומרמזת בשמה על הפועל "לכרות". הכרתי הוא אחד מהסימנים הנאכלים בערב זה כדי לסמל את כל הקשור לענייני הבטחון ואת התקווה כי כל אויבנו ומבקשי רעתנו יניחו לנו.

טועמים מעט כרתי ואומרים:

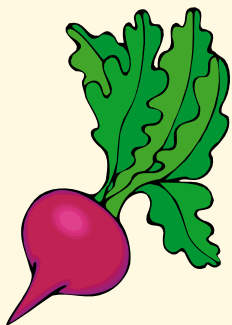
יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּכְרְתוּ אוֹיְבֵנוּ וְכָל מִבְּקָשֵׁי רַעֲתָנוּ:

סֶלֶק

הסלק ששמו מזכיר את המילה "סילוק" נאכל כרמז לרצוננו שביום זה יסתלקו מלפני ריבוננו של עולם כל עוונותינו וחטאינו ושישפוט אותנו כאילו היינו זכאים.

טועמים מעט מהסלק ואומרים:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּסְתַּלְּקוּ עוֹוֹנוֹתֵינוּ.

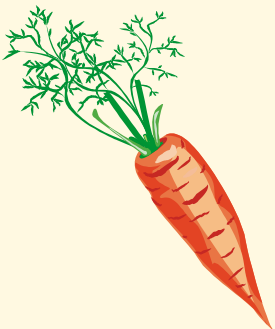

גִּזְר

שמו של הגזר מזכיר יותר מכל את מהותו של היום שבו מוציא ריבוננו של עולם את גזר דינו של העולם ושל כל אדם ואדם. אנו מבקשים מהאל כי יגזור עלינו גזירות טובות ויבטל את אלו הרעות.

טועמים מעט גזר ואומרים:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲבִיר רַע גְּזֵר דִּינֵנוּ וְשֶׁתִּגְזֹר עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה.

תפוח בדבש

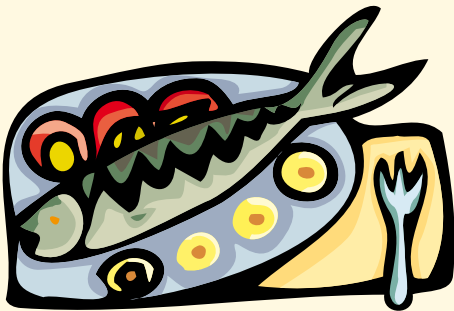

תפוח העץ הוא פרי בעל תפקיד חשוב ברוב התרבויות בעת העתיקה כמו ביוון וברומא. זאת גם אחת הסיבות בגללה קיבל התפוח דימוי של הפרי האסור (פרי עץ הדעת) שממנו טעמו אדם וחוה בגן העדן כפי שמסופר בספר בראשית. במסורת היהודית, לעומת זאת, אין לדבר תימוכין. יחד עם זאת, התפוח מופיע כמה וכמה פעמים בכתבי הקודש היהודיים. כך למשל בשיר השירים: "כתפוח בין עצי היער כן דודי בין הבנים" (שיר השירים ב, ב) וכן: "תחת התפוח עוררתיך". הסיבה שבגללה אוכלים בראש השנה תפוח קשורה במתיקותו.

נוטלים חתיכה של תפוח טובלים אותה בדבש, טועמים ואומרים:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה.

ראש של דג

הראש כשמו כן הוא - המנהיג והמולד על כל הגוף. זוהי הסיבה בגללה הראש מופיע ביהדות ובתורת הסוד כסמל להנהגה ומלוכה. באחד מן הפסוקים הנאמרים לפני תקיעת שופר אנו אומרים "ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקדק". ביטוי אחר הכולל בתוכו את דימוי הראש קשור לתפקידו של עם ישראל בתוך שלל האומות: "כראש באיברים כך ישראל באומות". בערב תחילתה של השנה אנו מתפללים ומקווים שעם ישראל יחזור למעמדו הטבעי והמכובד.

טועמים מן הדג ואומרים:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שנהיה לראש ולא לזנב ושנפרה ונרבה כדגים.

שאלות להרחבה

למה נקרא החג ראש השנה?

ראש השנה נקרא כך עקב היותו החג המציין את יום פתיחת השנה העברית. המנהג המאפיין אותו ביותר הוא תקיעה בשופר וזהו גם שמו של החג במקור: "יום תרועה" כפי שמופיע בספר במדבר: "ויבחדש השביעי באחד לחדש, מקרא-קדש יהיה לכם - כל מלאכת עבודה, לא תעשו יום תרועה, יהיה לכם" (במדבר, כ"ט, א')

מדוע חוגגים את ראש השנה בפשן יופיים ולא יום אחד כצו בשאר החגים?

הטעם לשני ימי החג בארץ ישראל נעוץ בשיטה הקדומה שבה קבעו את תחילת החודש לפי עדות ראייה על הופעת הירח החדש. מכיוון שראש השנה נחוג בתחילתו של חודש חדש ולא באמצעו, לא היו יודעים האם העדים יבואו ביומו הראשון של ראש השנה או ביומו השני, לפיכך קבעו מספק כי ראש השנה יימשך יומיים. משבוטל קידוש החודש על פי ראייה הייתה מחלוקת בשאלה כמה ימים יש לנהוג ראש השנה בארץ ישראל. לבסוף בימי הביניים התקבלה הדעה שהעמידה את אורך החג על יומיים והיא השיטה הנוהגת עד היום.

מדוע תוקעים בראש השנה בשופר ?

כפי שצויין כבר, תקיעת השופר בראש השנה נובעת קודם כל מהציווי המופיע בפסוקי התורה. מעבר לכך ישנן סיבות נוספות: ראש השנה הוא יום המלכתו של אלוהים על העולם ועל כל ברואיו. תקיעת השופר מרמזת על המלכת המלך בדיוק כפי שנהוג לתקוע

בחצוצרות לפני מלכים. רמז נוסף קשור במעשה עקידת יצחק ובאיל שהוקרב בסופו של דבר על המזבח. באמצעות התקיעה בשופר של איל אנו מבקשים מריבונו של עולם לזכור לנו את זכותו של אברהם אבינו במעשה העקידה ובכך לחתום אותנו לשנה טובה.

מה השופר ומה ביחד אותו ?

השופר הוא כלי נגינה עשוי מקרן חלולה של אייל, והוא תשמיש קדושה המשמש להשמעת צלילים מיוחדים בתפילות. בתורה מוזכרת מצוות התרועה בשופר בראש השנה 3 פעמים. חז"ל למדו מכך שיש להריע 3 תרועות. לפי המנהג המקובל נהוג לתקוע בכל יום של ראש השנה, לפני תפילת מוסף ובמהלכה כ - 100 קולות, אם כי ישנם גם מנהגים אחרים. לפיכך, ברוב השנים, נשמעים בבתי הכנסת בשני הימים כ - 200 קולות.

מה ביחד את תפילות ראש השנה בתפילות אחרות?

בראש השנה מרבים בתפילות. תפילות שחרית ומוסף ארוכות במיוחד, הן חגיגיות וכוללות פיוטים. הפיוטים משתנים בין קהילה לקהילה וגם המנגינות שלהם. הדגש בתפילות הוא על המלכת הקב"ה ועל חרדת הדין. פיוט מפורסם ביותר, הנכלל בתפילה הוא "ונתנה תוקף" המיוחס לרבי אמנון ממוגנצא. בתפילת מוסף ניתן ביטוי בברכות לשלושה נושאים מרכזיים: "מלכויות" - מלכותו של הקב"ה, "זכרונות" - העלאת זכרון ישראל לפניו ו"שופרות" - ההתגלות האלוהית.

מה פנהג ה"תשליך" וכיצד מקיימים אותו?

ביום הראשון של ראש השנה הולכים אחרי הצהריים לחוף נהר, ים או מקווה מים גדול ואומרים שם תפילה קצרה המופיעה במחזורים המכונה "תשליך". ה"תשליך" היא מעין סמל ובקשה שריבונו של עולם ישליך את החטאים והעבירות אל "מצולות ים". במקומות שבהם לא היו מקווי מים קרובים נהגו לעלות למקום גבוה שממנו צופים אליהם. מקובל לנער את שולי הבגדים כסמל להתנערות מהעוונות. בחלק מהקהילות נהגו לפזר על המים פירורי לחם לדגים כרמז לעבירות.

מהי התרת נדרים וכיצד מקיימים אותה?

על פי התורה יש חיוב על האדם לקיים את נדריו. "כי תדר נדר לה' אלהיך, לא תאחר לשלמו: כי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמד, והיה בך חטא" (דברים כ"ג, כ"ב). בערב ראש השנה, נהוג שמתירים את הנדרים שנדרו במהלך השנה האחרונה, לפני שלושה אנשים שמהווים מעין בית דין, שרק בכוחו לשחרר האדם מכל הבטחותיו. נוסח התרת נדרים נמצא במחזורים. עם זאת ישנן קהילות שבהם נהגו לבצע את התרת הנדרים דווקא בערב יום הכיפורים.

שנה טובה!

